

Les versions rítmiques de Josep Maria Llovera

Jaume Medina

Universitat Autònoma de Barcelona
 Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana
 08193 Bellaterra (Barcelona). Spain

Data de recepció: 15/3/2005

Resum

Recopilació i edició de les traduccions catalanes de poemes d'autors clàssics grecs (Teognis) i llatins (Catul, Virgili, Ovidi, Tibul i Marcial) fetes per Josep Maria Llovera durant els anys 1925-1926. El traductor s'esforça en tot moment a transportar els ritmes de l'original.

Paraules clau: traducció, imitació dels ritmes clàssics, tradició clàssica, mètrica.

Abstract. *Rhythmic Versions by Josep Maria Llovera*

Compilation and edition of the Catalan translations of Greek (Theognis) and Latin (Catullus, Vergil, Ovid, Tibullus, Martial) authors made by Josep Maria Llovera during 1925-1926. The translator always tries to transfer the rhythms of the original.

Key words: translation, imitation of the classic rhythms, classic tradition, meter.

José Maria Llovera¹ és un dels autors que, al llarg de la primera meitat del segle XX, més esforços dedicà a intentar donar unes bases teòriques i pràctiques en què pogués sustentar-se la imitació de les formes poètiques dels autors grecs i llatins en la nostra llengua. No és pas que no hi hagués hagut també altres autors que practiquessin aquestes imitacions o que teoritzessin sobre la possibilitat o la impossibilitat de llur realització: entre altres, ho posaren en pràctica Miquel Costa i Llobera, amb les seves *Horacianes* (1906), Joan Maragall, amb els *Himnes homèrics* (1911), Carles Riba, amb *Les Bucòliques de Virgili* (1911) i amb *L'Odissea* (1919), i en parlaren en diverses ocasions des del punt de vista teòric Joan Lluís Estelrich, Manuel de Montoliu, Lluís Nicolau d'Olwer, Carles Riba... Tanmateix, Josep

1. Josep Maria Llovera (Castelló d'Empúries, 1874 - Barcelona, 1949), després d'haver realitzat estudis eclesiàstics, esdevingué professor del seminari de Barcelona i canonge de la seu d'aquesta ciutat. Escriví un *Tratado de sociología cristiana*, formà part de la direcció de la revista *Catalunya Social* i traduí al català els autors clàssics Homer, Aristòtil i Horaci. La seva traducció de l'obra de sant Agustí *Confessions* gaudí d'una gran estima entre el públic lector. Hom trobarà més dades sobre la seva biografia a *Faventia*, 26/1, p. 97.

Maria Llovera no es limità pas als estudis teòrics, sinó que també, sobretot a partir del 1926, anà publicant a la premsa un nombre notable de versions d'autors antics o moderns o de composicions pròpies que han restat escampades en els seus fulls fins a temps molt recents. En efecte, no va ser fins al 1975 que van veure la llum a Sabadell dos volums en què eren recollides les *Versions de l'obra completa d'Horaci i de quinze Rapsòdies de la Ilíada d'Homer*.² Però el canonge Llovera deixava encara escampades en llocs diversos tot d'altres versions que no foren aplegades en aquests volums. Són les que ara, un cop reunides, ens disposem a presentar.

Tal com el lector podrà veure, el doctor Llovera fou un bon coneixedor del grec i del llatí, d'on provenen les diverses composicions per ell traslladades i que ara publiquem. Val a dir que la majoria giren entorn de dos temes principals: la religió i la pàtria. Patriòtics, en efecte, són els poemes de Teognis, i relacionats amb la religió els de Virgili (la *Bucòlica IV*, que el traductor s'esforçava a presentar com a *messiànica*, amb l'ajut d'una abundosa bibliografia moderna) i d'Ovidi. Però en altres ocasions, no s'estava d'acostar-se a Marcial (encara que gairebé només tocà poemes entorn de la temàtica del llibre), a Catul (del qual traduí un sol poema satíric) o a Tibul (del qual traduí un fragment — v. 1-24— de l'elegia I, III).

Pel que fa a la mètrica emprada en les versions, el traductor tingué sempre la voluntat de transportar la mateixa del text original. Així, foren reproduïts, d'acord amb la seva manera de procedir a l'hora de transportar aquells ritmes, els hexàmetres *κατὰ στίχων* de la *Bucòlica IV* o del fragment de les *Metamorfosis* d'Ovidi i els díctics elegíacs dels poemes de Teognis, de Catul i de Marcial. Josep Maria Llovera se serví en una ocasió dels díctics d'aquest darrer autor per a fer diverses provatures amb el ritme del pentàmetre.

Vet aquí, doncs, reunides totes aquestes traduccions fins ara disperses, que ens ajuden a formar-nos, si cal, una idea més exacta del que fou l'activitat de Josep Maria Llovera en el camp de la incorporació dels ritmes clàssics en la poesia catalana.

A) Autors grecs

Elegies de Teognis de Mègara (segle VI abans de Crist).³

Enyorança (versos 197-203).

He sentit, Polipàides, el crit ressonant de l'ocella
 que missatge als mortals porta del temps dels conreus;
 i el cor, ple d'amargor, m'ha colpit d'angoixosa recança,
 perquè els flòrids meus camps són en poder d'altra mà,
 i, exilat, els meus muls ja no em tiren al jou la carreta
 en la nova heretat: passa la mar entremig.

2. Vegeu *Faventia*, 26/1, p. 97, n. 3.

3. *La Veu de Catalunya*, 13 de novembre de 1926, p. 5.

Res com la pàtria (783-788).

De Sicília vaig visità una vegada la terra
 de l'Eubea també, rica de vinyes, els plans,
 vora els canyars de l'Eurotas, més tard, Esparta, la il·lustre;
 a ma arribada, pertot, mostres d'afecte sincer.
 Però en cap d'aquests llocs al meu no vingué l'alegria:
 tant no hi ha res, de mi, més que la pàtria amat.

Masellisme (825-830).

Com us suporta el cor de cantà acompanyats del flautaire?
 Des de l'agora mateix veure la terra podem
 que nodreix dels seus fruits els qui duen enmig dels grans àpats
 sengles corones brillants sobre els seus rínxols daurats.
 Via! Arrana't, escita, els cabells, i deixa't de festes.
 Plora en país ben olent, ai! per nosaltres perdut.

Amics i enemics (811-814).

M'ha succeït un cas, no tan greu com la mort esglaiosa,
 més trist, Cirmus, però, que un qualsevol altre mal:
 els amics m'han traït. Per això als enemics m'encamino:
 vull fer la prova i saber quins sentiments tenen ells.

Poble d'esclaus (847-850).

Petja sota els talons aquest poble cap-buit, i refibla'l
 amb el punyent agulló. Posa-li el jou feixugós.
 Car no trobaràs pas, tan amic de senyor, cap més poble
 entre els homes, arreu, vistos pel sol en son curs.

Va a estones (991-992).

Trist, patint, unes voltes seràs; joiós, fent, altres voltes.
 Dels humans, ara l'un, té, ara l'altre, el poder.

B) Autors llatins*1. Catul*

A Arri (84).⁴

Gòmodes deia, marcat, si volia dir *còmodes*, Arri
 i *guinsídia*, amb *gu*, en lloc d'*insídia*, ras.

4. *La Veu de Catalunya*, 24 d'octubre de 1926, p. 10.

I en proposar-se dar cop, que parlava amb finors estupendes
 hala! *guinsídia* amunt, i apa! *guinsídia* avall.
 Sembla que sa mare, i un germà de sa mare, mort conco,
 l'àvia i l'avi matern, ja tots ho deien així.
 Fou a la Síria dut, i tothom tingué pau a l'orella,
 escoltant els mots, dits segons norma comú.
 Ja no hi havia cap por de sentir l'estrambòtica parla;
 quan, sobtosament, corre una nova esglaiant:
 el Mar Jònic, d'ençà que ses ones passà el gomós Arri
 jònic deixant de ser, gònic s'és ara tornat!

2. Virgili

*L'ègloga messiànica de Virgili.*⁵

«En els temps pròxims a Jesús — diu P. Leroux — hi havia, arreu, tant entre els gentils com entre els jueus, el pressentiment que l'home, la societat, l'univers serien ben aviat renovats, per obra d'una palingenèsia».⁶

«D'Humbolt i els últims estudis de la crítica heterodoxa germànica — diu Bottau —⁷ confirmen la universalitat d'aquesta tradició... Tot el món s'estremia i esperava, afirma, parlant de la vinguda del Messies, el descregut F. de Boni».

«Les tradicions sagrades i mitològiques dels temps anteriors a l'era cristiana havien escampat per tota l'Àsia la creença d'un gran Mediador que havia de venir,

5. *Vida Cristiana*, any XIII, Advent 1925, núm. 99, p. 13-19. Sobre aquesta seva traducció de la *Bucòlica IV* de Virgili, Josep Maria Llovera, en el seu article «Cap a l'hexàmetre rítmic català (resposta d'amic a una crítica rigorista)», *La Paraula Cristiana*, vol. III, gener-juny 1926, p. 511, va dir: «D'En Riba, quan férem la nostra versió de la quarta ègloga no coneixíem encara la seva de totes les *Bucòliques*, ni teníem esment que existís. Fàcilment, en cas contrari, no l'hauríem intentada. Feta i tot, hauríem modificat alguna frase de la nota preliminar. A les primeries d'enguany ens n'ofrenà un exemplar el mateix autor. Treball fet amb l'honestetat amb què En Riba fa persistentment i modestament la seva tasca literària, esforç gegantí dels seus anys d'adolescència, creiem que, en principi i en substància, assenyalà definitivament, ja d'antuvi, la vera ruta. Si mai arribem a tenir una incorporació esponerosa del vers heroic, cosa que nosaltres creiem i veiem ben possible, En Riba, amb les *Bucòliques*, malgrat ésser obra no ben madura, n'haurà estat el capdavanter». Així mateix, com que la versió d'aquesta *Bucòlica IV* havia estat criticada per Tomàs Bellpuig en un article titulat «La possibilitat d'imitació de les formes mètriques clàssiques en català», *La Paraula Cristiana*, vol. III, gener-juny de 1926, p. 394-406, el doctor Llovera afirmava també en el seu article abans esmentat (p. 501): «El número d'aquest maig passat de *La Paraula Cristiana* portava un article sobre "La possibilitat d'imitació de les formes mètriques clàssiques en català", en el qual l'autor, usant d'un dret de crítica que, ben exercit, nosaltres som els primers a reconèixer, s'ocupa (*suppressis nominibus*) d'una nostra versió de l'ègloga quarta de Virgili, publicada en el número d'Advent de *Vida Cristiana*, aquest any passat, amb el títol "L'ègloga messiànica de Virgili", i reproduïda en el número de Nadal (almanac) de *Catalunya Social*». I després el canonge Llovera desenrotllava el seu article aclarint els malentesos de Tomàs Bellpuig. (*Nota de l'editor*. Les notes 6-18 de peu de pàgina i les que es troben després del text de l'Ègloga IV són de Josep Maria Llovera.)

6. *De l'humanité, de son principe et de son avenir*, llib. 4, c. 9.

7. *Il cattolicesimo dimostrato e difeso*, I, cap. 4.

d'un Judge, d'un Salvador, d'un Rei, d'un Déu, d'un Conquistador i Legislador, que de bell nou portaria sobre la terra l'edat àuria, i alliberaria del mal els homes».⁸

Aquesta expectació messiànica que B. Constant⁹ i Clavel¹⁰ han trobat igualment entre pobles de l'Àsia, de l'Àfrica, d'Amèrica i del nord d'Europa, i que, sense caure en els extrems de detall de l'escola tradicionalista, pot ésser considerada ramificació d'una creença primitiva de la humanitat, vibrava també fort a Roma. No sols com un ressò de la profecia judaica, i són d'això testimoni Tàcit¹¹ i Suetoni¹², sinó encara per la influència de les prediccions sibil·lines i de les doctrines òrfiques i etrusques, que igualment feien esperar el retorn a l'edat àuria, el renovellament de la humanitat i de l'univers.

De totes aquestes causes combinades nasqué en la fantasia genial del poeta de Màntua la quarta de les seves èglogues, primera lluíssor, pensen alguns, de l'Estel que havia de conduir la gentilitat a la cova de Betlem.

Virgili canta un infant que abolirà l'edat del ferro i instaurarà l'edat àuria; un infant «davallat del cel sublim», «prole dels déus», «rebrot insigne de Júpiter», que «esborrarà del món les deixalles del crim dels homes», rectificarà «el primer engany», «tindrà la vida dels déus», «serà acollit entre els déus ell mateix», i «regirà, pacificada, tota la terra». El naixement d'aquest infant coincidirà amb el començ de l'«ordre magne dels segles», de la gran cadena o cicle de períodes seculars que formen l'any còsmic. En aquest «infant meravellós», com ja els crítics virgilians li diuen, molts egregis representants del pensament cristià, començant per l'emperador Constantí¹³ i Lactanci,¹⁴ han cregut veure-hi el Crist. Què pensi d'això l'exègesi literal històrica, hom pot veure-ho més avall en la nota al v. 7. De totes maneres l'ègloga, que pot, gairebé certament, datar-se a l'any 40 (a.C.) i dedicada a Pol·lió, novell cònsol, que acabava de contribuir fortament a la pacificació de l'Imperi, va molt més enllà del que demana un simple cant genetiàc al fill d'un patrici de Roma. «Sant Agustí¹⁵ i Dant —diu Bellessort— per citar només ells dos, que respiraven en aquesta Bucòlica la olor de cel de l'Establia, tenien potser tanta raó com els crítics d'avui».¹⁶ Entre aquests, però, encara Salomó Reinach¹⁷ ha escrit: «Aquest poema enterament religiós és la primera de les obres cristianes». «En la visió del poeta —escriu Frederic Plessis—¹⁸ fins quan pensava en el fill de Pol·lió, és possible que hi hagués un pressentiment confús i velat del Salvador que quaranta anys

8. Volney, *Les Ruines*, p. 226.

9. *De la religion*, IV, llib. 10, c. 7, i llib. 11, c. 6.

10. *Histoire des religions*, Introduction.

11. *Historiae*, V, c. 13.

12. *In Vespasianum*, c. 4.

13. Segons testimoni d'Eusebi de Cesarea, que en la *Constantini oratio ad Sanctos* (19-21) dóna una versió grega, amb comentari, de tots els versos, llevats 2, 3 i 10b.

14. *Divinar. Instit.*, VII, 24; cita, com a descripció de l'edat àuria, una sèrie de versos formada de 38-41, 28-30, 42-45, 21-22, amb aquest mateix ordre.

15. Cita els versos 13 i 14: *De Civ. Dei*, 10, 27; *Epist.*, 104, 11; 137, 12; 258, 5; *Esposit. Ad Rom.*, 1, 3.

16. *Virgile: son oeuvre et son temps* (1920), p. 70.

17. Citat per Goelzer, p. 29.

18. *Bucòliques*, p. 29.

més tard havia de venir». «Quan hom haurà enumerat i escatit totes aquestes ‘fonts’ del poema virgilià — diu encara Bellessort — hom no haurà pas explicat com s’és fet que mesclant elements d’Hesíode, de l’orfisme, de les prediccions etrusques, de Catul i dels oracles jueus, Virgili hagi arribat, en una simple fantasia, a donar una forma guspirejant a les aspiracions confuses i angoixoses del món occidental».

En la versió, rigorosament literal i calcada vers per vers, que donem de l’ègloga messiànica del poeta de Màntua, hem cercat de reproduir-ne amb tota fidelitat no sols el moviment líric i tota la imatgeria, sinó també el ritme del vers heroic en què fou escrita. Sigui el nostre esforç una humil contribució a l’obra d’enriquir les lletres nostrades amb la importació de l’hexàmetre, del qual, després i tot dels meritoris assaigs d’egregis poetes, fretura encara la llengua catalana, que nosaltres fermament creiem més apta a produir-lo que la d’altres pobles on, com a Alemanya, n’han fet ja l’assimilació.

I ens ha semblat que, en aquest número d’Advent de VIDA CRISTIANA, no desdiria pas l’excels poema que bé podríem anomenar *El Cant d’Advent de la Gentilitat*.

Heus-el ací:

Egloga IV (Pol·lió)

Versió catalana

A l’Excm. I Rvdm. Dr. Josep Miralles Sbert, devot de les lletres clàssiques

SUMARI: (De Cartault). - I. Preàmbul. Invocació a les Muses de Sícelis (1-3). - II. Proposició del tema i invocació a Lucina en favor de l’Infant meravellós (4-10). - III. Apòstrofe a Pol·lió. Destí excels (apoteosi) de l’Infant (11-17). - IV. Cos del poema. La renovació universal exposada en tres períodes, corresponents a les tres edats del protagonista: A) La infància (18-25); B) L’adolescència (26-30); C) L’edat madura (37-45). - La renovació descrita és fixada pel Destí (46-47). - Invitació a l’Infant que vingui al món a complir la seva missió, intercalat el desig del poeta de cantar les seves gestes (48-63).

Muses de Sícelis, aixequem més enlaire el cant nostre;
mínsos tamarius i arbrissons a tothom no delecten,
si selves cantem, dignes sien, les selves, d’un Cònsol.

5 És vinguda ja l’última edat de l’oracle de Cumes;
el seu curs, de bell nou, l’ordre magne de segles comença.
Ja la Verge torna, i torna el regnat de Saturne;
ja del cel sublim és tramesa una nova progènie.

10 Tu, a l’Infant que ara neix, per qui l’home dels segles de ferro
finirà, i sorgirà arreu del món l’àuria raça,
guarda’l, casta Lucina; ja impera el germà teu Apòl·lon.

Sí, en el teu consolat s’obrirà aquesta edat gloriosa,
Pol·lió; i a transcórrer principiaran els grans mesos
essent tu cabdill. Si un vestigi roman del crim nostre,
esborrat, el món lliure serà de perpètua temença.

- 15 Dels déus, Ell, la vida tindrà, i amb els déus podrà veure
barrejats els herois, i ell mateix serà vist entre els nùmens,
i amb pairals virtuts regirà, tota en pau, l'ampla terra.
I a tu, Infant, de primer, sens cap llei de conreu, dons minúsculs,
erradívoles heures, per tot, i nard rústec, la gleva
- 20 et darà, i la carnera rient nada enmig de nenúfars.
Ple de llet duran, totes soles, a casa les cabres
el braguer, ni els arments temeran els lleons paorosos.
El teu bressol, ell mateix, s'ornarà de flors tendres;
morirà el serpent, i tota herba fal·laç metzinera
- 25 morirà, i onsevulla l'amom naixerà de l'Assíria.
Però així que els grans fets dels herois i les gestes paternes
puguís ja llegir, i què sia virtut discerneixis,
s'anirà el camp daurant, poc a poc, amb les flonges espigues,
i el raïm verol penjarà en les bardisses incultes,
- 30 i la dura alzina regalimarà mel rosada.
Del primê engany, tanmateix, restarà algun vestigi,
que arriscar-nos al mar amb les naus i envoltar de muralles
les ciutats ens farà, i obrir solcs en la terra amb la llaura.
I un nou Tifis vindrà, i una altra Argos vindrà, portadora
- 35 de triats herois, i vindran igualment noves guerres,
i serà un gran Aquil·les a Troia tramès altra volta.
Més avant, quan l'edat, ja madura, haurà fet de tu un home,
fins el nauta abandonarà el mar; cap navili
mercantejarà; tot esplet llevarà tota terra.
- 40 Ja ni rascle els guarets patiran, ni els mallols podadora;
desjunyirà els bous, el cepat llaurador, de l'arada;
no aprendrà ja la llana a pintar-se amb colors mentideres,
car al prat mateix el moltó, en suaument vermellenca
porpra, el blanc toís mudarà, o en flô encesa de gualda,
- 45 i ell tot sol, l'anyell, de carmí es vestirà en la pastura.
Fileu aquests segles daurats! A llurs fusos digueren,
per voler del Destí irrevocable avingudes, les Parques.
I tu, puja a les altes honors, serà temps ja aleshores,
car Plançó dels déus, Brot insigne de Júpiter pare.
- 50 Guaita el món, oscil·lant amb el pes del seu orbe,
i les terres, i el mar que les volta, i del cel les fondàries,
guaita'ls, com exulten, tots, per l'edat ja propera.
Tant de bo que l'última part de la vida m'allargui,
i l'alè, tant que pugui el poema cantar de tes gestes!
- 55 No em guanyaran pas, no, amb llurs cants, ni Òrfeus el traci,
ni Linos, — que inspiri la mare al primê, el pare a l'altre:
a Òrfeus Cal·líope, Apòl·lon bellíssim a Linos.
Pan mateix, si, l'Arcàdia per jutge, volia contendre,
Pan mateix, per juí de l'Arcàdia, vençut es diria.

60 Comença, Infantó, de conèixe' amb somriures la mare:
 molts enuig li has costat per espai de deu mesos llarguíssims.
 Comença, Infantó: qui a la mare no ha dat mai somriures,
 ni a sa taula cap déu no el voldrà, ni cap dea al seu tàlem.

NOTES

V. 1. *Sicelis*: nom grec de la Sicília, pàtria de Teòcrit, el pare de la poesia bucòlica o pastoral. En l'original també *Sicelides Musae*, i no *Sicilides*, forma més llatina, però poc eufònica, per la repetició tres vegades seguides de la *i*.

V. 2. 3. *Tamarius... arbrissons... selves*: indiquen la poesia pastoral.

V. 4. *Oracle de Cumes*. En l'original: *Cumaei carminis*; perquè els oracles de les Sibils solien ésser donats en vers. Segons Servius (ad IV), la Sibil·la de Cumes, ciutat de la Campània a Itàlia —hi havia una altra sibil·la Cumana a l'Eòlida—, destrià els segles per metalls i assenyala quin dels déus regnaria en cada segle, adjudicant el desè i últim al Sol o Apòl·lon: *ja impera el germà teu Apòl·lon*. Digué, demés, que la cadena o sèrie de segles —*magnus saeculorum ordo*— una volta finida, recomençava; cosa, afegeix Servius, també admesa pels filòsofs, els quals afirmen que acomplert el *gran any sideral*, tots els astres tornen de bell nou a son orient per a començar llur curs altra vegada. - Cartault (*Études sur les bucoliques de Virgile*, p. 218) opina que Servius dóna una acumulació de successives explicacions sorgides entorn del text virgilià més que no pas el contingut de l'oracle. - Segons Bellessort (*Virgile: Son oeuvre et son temps*, 62), la predicció a la qual al·ludeix Virgili és probablement una de les composicions judaïques i messiàniques que en aquell temps corrien per l'Orient i eventualment eren transportades a Roma. (Veg. Tàcit i Suetoni, abans citats.) No creu versemblant, però tampoc impossible, que Virgili hagués pogut consultar els *Libri Fatales* o Cants Sibils, obra dels jueus d'Alexandria, comprada pel Senat romà, després que l'incendi del temple de Júpiter (83 a.C.) destruï els veritables Llibres de la Sibil·la col·leccionats per Tarquini. En opinió del mateix autor, Virgili presenta una combinació de les prediccions sibil·lines amb les doctrines etrusques i òrfiques.

V. 5. *L'ordre magne dels segles*: Segons una antiga creença etrusca introduïda a Roma, la vida de l'univers descriu un cercle o cicle (*ordo*), que ve a ésser com un gran any. Els mesos (segles) d'aquest any —*magni menses* (v. 12)— són períodes de durada desigual, però sempre molt llarga. Una divinitat presideix cada un dels mesos: Saturn, el primer (edat àuria); Diana o Lucina, el penúltim; Apòl·lon, germà seu, l'últim (Benoist, pref. A l'Ègl. IV).

V. 6. *La Verge*: Astrea (la Dike o Justícia dels grecs, filla de Júpiter i Temis), que segons les doctrines etrusques i òrfiques havia d'inaugurar el regne de Saturn (edat àuria). En venir l'edat del ferro, la Justícia se n'havia anat al cel, on prengué la forma de constel·lació (Virgo). Fou l'última divinitat que deixà la terra.

V. 7. *Nova progènie*: l'home de l'edat àuria. Segons altres, l'infant del vers següent.

V. 8. *L'infant que ara neix*: L'ègloga canta el naixement d'un infant. - L'opinió general l'identifica amb un fill de Pol·lió: Saloninus, o bé el seu germà Asinius Gallus, que nasqué essent Pol·lió designat ja cònsol. Asconius Pedianus (citad per Servius) conta haver oït de Gallus que l'ègloga havia estat composta a honor seva. - Els *Scholia Bernensia* volen que l'infant sigui el fill d'Octàvia, desposada després de la pau de Brindis (a. 40 a.C.) amb Antoni, essent encinta de Marcel·lus, el seu primer marit. - D'altres han pensat en un fill d'Octavi,

no nat encara, i que després resultà filla. Però Virgili no era protegit llavors per Octavi, i d'altra banda no sembla probable que hagués associat Pol·lió, partidari decidit d'Antoni, a la glorificació d'un fill del seu adversari. (V. Cartault, ob. C.) Heyne, Hoffmann, Pliiss, Kolster, Gruppe, Hermes, Sonntag, Ruggero della Torre, Roth, Schömann, tots ells citats per Cartault, creuen que en aquest poema no es tracta d'un infant real; per bé que no coincideixen en l'explicació. - Bellessort, seguint a Fowler (*Virgil's Messianic Eglogue*) dóna aquesta interpretació simbòlica ben interessant: L'infant existeix. Fins podem admetre que sigui Asinius Gallus, com ell mateix volia. Virgili l'ha vist al bressol. Una nova vida comença: Per què no ha de recomençar així mateix la del món? Virgili es sent endut de la fantasia. El seu pregon sentiment religiós, la seva inquietud davant el misteri, es troben exaltats per la lectura de les prediccions orientals; barrejant-se amb elles, reminiscències òrfiques i teories etrusques rodolent per la seva imaginació, on els versos es dibuixen i es precisen i s'agrupen i canten. Canten, en forma d'ègloga genètica, el retorn a l'edat àuria, la restauració de la humanitat.

V. 10. *Lucina*: protectora de les parteres, ordinàriament Juno; aquí Diana, germana d'Apòl·lon.

V. 11. *Pol·lió*: Cònsol romà (40 a.C.), en recompensa dels serveis prestats a Antoni amb les negociacions (d'ell i de Mecenes) que portaren la pau de Brindis. - *Els grans mesos*: segles del *magnus ordo* (v. 5).

V. 12. Puntuem amb Benoist, Bellessort, Plessis i Goelzer; les edicions Oxford i Teubner, amb la vulgata, posen el punt al final del vers anterior. - *El crim nostre (sceleris nostri)*: el perjuri dels troians (una mena de pecat original dels romans; vid. *Georg.* I, 501); o bé la guerra civil entre Cèsar i Pompeu; o bé l'assassinat de Cèsar. Pot també identificar-se amb el *primè engany (prisca fraus)* del v. 31, i llavors fàcilment pren un elevat sentit moral i religiós.

Vv. 15-16. En l'edat àuria la vida dels homes és semblant a la dels déus (Benoist). Però llavors, observa Cartault, el destí de l'infant meravellós no tindria res de singular. Més aviat, s'ha d'entendre de la procedència divina i de l'apoteosi final.

Vv. 18-45. Descripció de l'edat àuria en imatges simbòliques, tretes principalment de la vida rural, com corresponia al gènere bucòlic. «Era impossible diu Bellessort (ob. C., 64), que aquesta descripció no despertés en els cristians el record de la profecia d'Isaïes: *Una tija brotarà de la soca de Jessè, i una flor pujarà de la seva arrel... Conviurà el llop amb l'anyell, i la pantera dormirà amb la cabra... Viuran junts el vedell, el lleó i el bou, i un infant els menarà... I l'infant jugarà damunt el cau de la víbria. I l'infant tot just deslletat posarà sa mà sobre l'ull del basilisc...* Aquests detalls pertocants les bèsties no es troben pas en les descripcions de l'edat àuria dels poetes pagans. Virgili els pren, doncs, d'un oracle messiànic; si no volem atribuir-los a la seva tendresa envers els animals, els quals feia així participants de la felicitat del segle d'or.» El poeta distingeix dintre l'edat àuria tres èpoques progressives, corresponents a la puerícia (18-25), joventut (26-36) i virilitat (37-45) de l'infant.

V. 31. *Vestigis del primè engany*: expressió, junt amb els dos versos següents, difícilment explicable, si hom no hi veu un ressò de la primera caiguda. - Vegi's la feble interpretació que en dóna Benoist (ob. c.).

V. 34. *Tifis*, patró de la nau *Argos*, que portà els Argonautes en llur expedició a la Còlquida, per a la conquesta del toisó d'or.

V. 46. *Les Parques*: Clotos, Làquesis, Àtropos, que filen el fil de les vides humanes.

Vv. 55-57. *Òrfeus* (amb accent sobre la primera; disí·lab, formant espondeu, en Virgili) i *Linos*, els dos més famosos cantors dels temps heroics; el primer, fill de Cal·líope (= for-

mosa de veu), una de les nou muses, protectora de la poesia heroica, i d'Eagre, rei de Tràcia; el segon, d'Apòl·lon i de la musa Terpsícore, protectora de la dansa i del cant coral.

V. 58. *Pan*: déu dels pastors de l'Arcàdia (regió del Peloponès) inventor del flabiol de canya, instrument del cant pastoral.

Vv. 60. 62. Llegim en el vers 62: *qui non risere parentes* (per *ad parentes*, com Plaute, *Capt.* 3, 1, 21: *neque me rident*) amb bon nombre d'edicions modernes, i amb Quintilià (*Inst. Orat.* IX, 3, 8). L'esmena «*parenti*», proposada per Bonnell i adoptada per Plessis i Goelzer, ens sembla innecessària. - El text diu: *qui non risere parentes... hunc*; literalment: «els que no han somrigut als pares, a aquest»... Sil·lepsi força dura; però no tant que ens faci preferir la lliçó vulgata i dels manuscrits: *cui non risere parentes*. Aquesta, donant llavors també un altre sentit al vers 60, diria:

Comença, Infantó, de conèixer la mare pel riure:
molts enuigs li has costat per espai de deu mesos llarguíssims.

Comença, Infantó: qui ha mancat del somriure dels pares,
ni a sa taula cap déu no el voldrà, ni al seu tàlem cap dea.

3. Ovidi

La creació (D'Ovidi: *Metamorfosis*, I, 5-86)¹⁹

Ans del mar i la terra i el cel, que cobreix tota cosa,
era l'orbe del món, tot ell, d'idèntic aspecte.

Caos l'han nomenat, embalum informe i sens ordre,
pes inert només, i aplegats en confusa barreja
discordants elements de les coses no ben ajustades.

Títan encara pel món la claror dels seus raigs no expandia;

Febe, tampoc, creixent, els seus corns a refer no tornava;

ni per l'aire, difós entorn seu, no es gronxava la Terra,

equilibri fent-se ella mateixa; ni els braços estesos

no tenia, voltant dels països la riba, Amfitrite.

On hi havia terra, hi havia també mar i aire.

Era, doncs, lliscadissa la terra, sense ones el pèlag,

l'aire intransparent. No servava cap cosa sa forma.

Ni mancava a cap d'elles contrari; per tal com lluitaven

dintre un cos les ardents i les fredes, les seques i humides,

les pesants i les lleus, igualment que les blanques i dures.

Fins que un déu, millorant la natura, aquest plet va resoldre.

Car del cel va les terres partir, de les terres les aigües,

i de l'aire espès segregà el cel diàfan i lúcid.

I, ja tots destriats, i del cec agrumoll trets defora,

lloc divers els fixà, i els donà llei de pau i bon ordre.

L'ígnea força, llavors, del cel concavat, que no pesa,

19. *Revista de Poesia*, vol. II, núm. 9, setembre de 1926, p. 121-123.

va pujar-se'n amunt, i en el lloc més excels va posar-se.
En lleugeria, i en lloc igualment, el seguí de prop l'aire.
Densa, la terra, més que ells, elements menys subtils se'n portava,
i son pes l'abaixà. El líquid, que al volt d'ella corre,
l'últim lloc prengué, i límit posà a l'orbe sòlid.

Una volta aquell déu, el que fos, així disposant-la,
la gran massa partí, i donar-li va membres diversos,
ans que res la terra, perquè en tots sentits igualada
fos, arrodoní, formant de tota ella un gran orbe.
A la mar d'expandir-se i d'inflar-se amb els vents furiosos
ordre donà, i de cenyir la terra voltada de platges.
Féu també les fonts i els immensos estanys i llacunes,
i amb ribatges tancà sinuosos els rius, que davallen,
i, segons els llocs, en part són beguts per la terra
i en part van a la mar, i, fosos, en l'ampla planura
d'aigües més obertes, les ribes on baten són platges.
Manament féu d'estendre's als camps; a les valls d'abaixar-se;
frondes als boscos donà, i aixecà les muntanyes rocoses.

I, talment com el cel a mà dreta, i també a esquerra dues
zones divideixen, i és més calorosa la quinta;
tota la massa que enclou destrià també així en altres tantes
aquell déu provident; i en la terra cinc zones hi ha sota:
de les quals la mitjana no és, per xardor, habitable;
dues en tapen les neus; i enmig va posar-ne altres dues,
i les va temperar amb mescla de fred i d'ardència.

L'aire s'hi gronxa damunt, que, tant com, comparada amb la terra,
l'aigua pesa menys, tant en pes ell guanya la flama.
Que tinguessin en ell llur estada les boires i els núvols
disposava, i els trons, que el cor dels humans remourien,
amb els vents, que tempestes i esclat de llampecs produeixen.
El Faedor del món, tanmateix, que els vents lliure tinguessin
l'aire arreu no volgué; ja costa ara prou de frenar-los,
tot tenint cada un senyalat curs distint a sa força,
que no esquincin el món: tal és dels germans la discòrdia!
Dels nabateus a les terres, d'Aurora proper, sojorna Euros,
i a la Pèrsia, i als monts que els raigs matutins primers paren.
D'Hèspèr i les platges que el sol tebiona en colgar-se
Zèfir prop s'està. Els Set Bous Batedors i l'Escítia
Bòreas paorós envaïa. La terra oposada,
Àuster, amb núvols constants i pluges, la té tota xopa.

Dalt de tot això, posà, líquid i sens gravidesa,
l'èter, que barreja no té de terrenes escòries.

Separades, just, totes les coses així amb límit fixe,
tant de temps d'esse' ocults, anys i anys oprimits dins la massa,
a guspirejà arreu del cel els estels començaren.

I perquè de vivents no fos cap regió despoblada,
 astres i déus tot seguit ocuparen del cel la planura;
 foren dades als peixos lluents, per viure-hi, les ones;
 i les feres la terra prengué, i els ocells l'aire mòbil.

Un vivent més excels que no aquests, més capaç d'alta pensa,
 hi mancava encara, potent per domtar tots els altres.

Nasqué l'home, llavors: fos que el féu de semença divina
 aquell déu, de les coses artífex, que el món millorava;
 fos que, nova la terra, i de fresc segregada de l'èter
 sublimat, retenia, del cel fecundada, semences.

D'ella Prometeu, amb aigua de pluja pastant-la,
 formà un cos, en efígie dels déus, que tot ho governen.

I, quan tots els restants animals guaiten clins vers la terra,
 alta la faç donà a l'home, i al cel que fités la mirada
 manament li posà, i als estels que aixequés, dret, son rostre.

4. *Tibul (I, III, 1-24)*²⁰

Anireu, sense mi, per les ones egees, Messal·la,
 tant de bo que amb record tu i els companys tots de mi.

Jo resto malalt de Feàcia en la terra estrangera;
 detén l'àvida mà, Mort tenebrosa, al present.

Detén-la, et prego, Mort negra; no hi ha aquí la mare,
 que els meus ossos cremats culli en sa falda amb sospirs,

ni la germana, que arruixi, amb perfums de l'Assíria, mes cendres
 i, esbullats els cabells, versí en ma tomba el seu plor.

Dèlia em manca, també, que de Roma partir no em deixava,
 diuen, sens consultar tots els oracles abans.

Del minyó el sortilegi tres voltes va treure; tres voltes
 dava presagi segur de la cruïlla el minyó.

Tot prometia el retorn; però mai no pogué contenir-se
 de plorà, esguardant el meu viatge amb neguit.

Jo l'aconsolava; donades, però, ja les ordres,
 cercava, angoixós, causes d'anar-lo ajornant.

Per excusa donava un auspici, o la malastrugança
 del jorn sacre a Saturn, que no em deixava partir.

Quantes voltes, posant-me en camí, pretextava que adversos
 senyals, ensopgant, dava, en la porta, mon peu!

A desgrat d'Amor que ningú gosat sia d'anar-se'n;
 o, que se'n va tingui entès, l'ordre d'un déu transgredint.

La teva Isis, de què em serveix ara? De què, encara, Dèlia,
 aquells sistres sovint per la mà teva colpits?...

20. *La Paraula Cristiana*, vol. III, gener-juny 1926, p. 515.

5. *Marcial*

(Diverses intepretacions rítmiques del pentàmetre.)²¹

1. *Al lector: on es venen els seus llibres (I, 3).*

Tu, que desitges tenir, onsevulla que siguis, mos llibres,
 companys volent-los de caminades llargues,
 compra't aquests, de membranes tallades en fulles petites;
 i endreça els grossos; amb una mà pots dur-me.
 Per tal, però que no ignoris el lloc on em venen, ni voltis
 tota l'Urbs debades, creu-me, i no pot fallar-te:
 vés de Secundus, llibert del docte Lucense, a la casa,
 de Pan rera el Temple, prop del Pal·ladi Fòrum.

2. *Al seu llibre (I, 4).*

Et plau més sojornar dins les Argiletanes botigues,
 tenint, pobre manyac, lloc en les nostres caixes?
 No coneixes, ai!, gaire els enuigs de Roma, superba:
 sap, creu això que et dic, massa la plebs de Ròmul.
 Mai els passats no rumflaven; avui jovent i provetes
 i petits tenen, tots, rinocerònics nassos.
 Cridaran «molt bé!», i un petó quan creuràs que han de fer-te,
 et veuràs llançat, des de la manta als astres.
 Perquè de l'amo, però, no sofreixis sovint rascadures,
 ni els teus mots, gosats, tatxi la ploma adusta,
 glateixes d'anà, enjogassat, voleiant per les aures.
 Vés, fuig! fóres, però, molt més segur a casa.

3. *A Cèsar (Domicià): dels seus llibres (I, 5).*

Si tal volta et venien a mans els llibrets meus, o Cèsar,
 ton front no arruguis, que és de l'Imperi senyor.
 Solien els vostres triomfs comportar la facècia,
 ni, si la gent en parla, no és pel cabdill cap afront.
 Amb la cara que fas a Timele i al còmic Latinus,
 amb la mateixa, prec-te, siguin mos versos llegits.
 Les bromes innòcues pot la censura permetre:
 esbojarrat l'escriure, íntegre el viure tinc jo.

4. *Al seu llibre (I, 1).*

Tres-cents epigrames podries portar, no hi ha dubte:
 qui et sofriria, però, ni et llegiria sencer?

21. *La Veu de Catalunya*, 6 de juliol de 1926, p. 6.

Els avantatges, en canvi, d'un llibre petit ara escolta:
 el primer és aquest, que amb poc paper n'hi ha prou.
 És el segon, que amb una hora podrà el llibreter enllestir-te,
 ni li caldrà estar, només, per les futil·les que escric.
 És el terç avantatge, que a qui, per atzar et llegeixi,
 per molt que siguis dolent, no li seràs enutjós.
 Et llegirà el convidat amb el glop a punt, mentre espera,
 que, ja dintre del vas, tebi esdevingui, com vol.
 Et sembla que vas prou segû, amb ta dimensió xica?
 Ai! quants, àdhuc així, et trobaran massa llarg!

Al lector (II, 8).²²

Si en res, tot passant aquests fulls, o lector, encepagues,
 bé massa confús, o tanmateix poc llatí,
 no és pas meva la culpa; m'ho ha malmenat el copista,
 dar-te volent, cuitós, més versos més aviat.
 I si penses que no les féu ell, sinó jo, les errades,
 em faràs creure llavors, que tens el seny enfosquit.
 És que són versos dolents! Com si jo negués cosa tan clara!
 Són dolents, aquests; no els fas, però, millor tu.

Contra Mamerc (II, 88).

Res no ens llegeixes, Mamerc, i vols que et tinguem per poeta?
 Tant com et plagui, per mi, ...si no llegeixes mai res.

A Règul (II, 93).

On és el llibre primer, dius, si aquest segon es titula?
 Què t'hi podria jo dir? L'altre tingué més pudor.
 Si, amb tot, prefereixes que sigui el primer aquest, o Règul,
 pots, del títol que duu, treure, què costa?, una *i*.

Al seu llibre (III, 5).

Vés a Roma, llibre. Si algú d'on véns et pregunta,
 digues-li que de lluny, de Via Emília enllà.
 Si en quina terra ara só, o bé en quina ciutat, et demana,
 fes-li a saber que sojorn Fòrum Corneli m'ha dat.
 Com és absent? Farà. Tu, amb pocs mots, parla molt i confessa
 que l'enuig dels togats, necis, no puc jo sofrir.
 Si et preguntava: quan ve? Li faràs de resposta: Poeta
 se n'anava; vindrà quan sigui citaritzant.

22. *La Veu de Catalunya*, 24 d'octubre de 1926, p. 10.